

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף יב

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

קטן במצוות ד' מינים

מבואר במשנה שמציאת בנו ובתו הקטנים, שלו ובגדולים, שלהם. נחלקו שמואל (בדעת רבנן ע"י סיכום הדף) וריו"ח על מה מדובר במשנה, שיטת שמואל, שלקטן אין זכיה והיות ומריצה לאביו, וביאר רש"י שמגביה עבורו, זכה האב, וגדול שיש לו יד זוכה במציאה לעצמו. לשיטת ריו"ח "קטן" הכוונה למי שסמוך על שולחן אביו וגדול למי שאינו סמוך על שולחן אביו, ולא נפק"מ בגיל ההלכתי שלהם, ויכול להיות קטן פחות מבן יג' שאינו סמוך על שולחן אביו ומציאתו לעצמו, וגדול בגיל סמוך על שולחן אביו שמציאתו לאביו.

הביא הנימוק"י מדברי הראשונים (לשון הנימוק"י, ו, א מדפ"ר "איכא מ"ד"), שדין מתנה כדון מציאה, ואם נתנו מתנה לקטן הסמוך על שולחן אביו, שייך לאב, ואף אם האב עצמו נתן לו מתנה שייך לאב. אלא שהביא בשם הרמב"ם ש"כ"ז דווקא בבנו קטן, אך בבנו גדול הסמוך על שולחנו יהיה שייך לבן, כמו שמועיל לתת מתנה לאשתו וזוכה בזה האשה, למרות שיד אשה כיד בעלה. הלכה זו הביא הרמ"א להלכה (ח"מ ע"ר, ב) אם נתנו מתנה לקטן הסמוך על שולחן הרי היא של אביו, אך בבנו גדול שייך לבן.

מענה לפי המבואר, יהיה לנו יתרון הפוך ממה שדנו כאן בעבר בעיונים על הדף למסכת קידושין (ה, ב, ו), ונביא את היתרון כצורתו, ידועה מחלוקת הרא"ש ורבינו אביגודר שהביא הקצוה"ח (רמ"א, ד) במתנה ע"מ להחזיר כאשר מחזיר המקבל לנותן אם צריך לעשות קנין מחדש, או כיון שהמתנה ניתנה ע"מ להחזיר, פוקע קניינו של המקבל וממילא חוזרת המתנה לבעליה הראשונים. דעת הנתבות המשפט (ר, ה) כדברי הרא"ש שסבר שצריך לקנות מחדש.

בעלון "מסביב לשולחן" ענייני אתרוג (גליון 111) הביא הרה"ג מ. היילר שליט"א יתרון מעניין שיכול להוות נפק"מ גדולה בימי הסוכות, אדם שיש לו כמה בניו בביתו, איך יקיימו כולם את המצווה חתיקונה שכל אחד יהיה מוגדר נוטל את "שלו", שהרי בדיון ד' מינים נאמר שבינם הראשון "לכם" הוא מעכב, אם אנו פוסקים כדברי הרא"ש שאין ההקנאה בטלה ממילא, וצריך הנותן לקנות מחדש, כאשר נוטל הבן הראשון שיש לו כח לקנות ע"י דעת אחרת מקנה, אולם אינו יכול להקנות, א"כ נשאר שלו ולא פוקע המתנה ע"מ להחזיר שנתן לו אביו, א"כ איך אחיו יצא ידי "שלכם" האמור בנטילת ד' מינים. ולא ראינו שנוהגים להקפיד לרכוש כמה טעים וכד'.

אמנם כל היתרון לפנינו נוגע בהלכות חינוך, והיה מקום גדול לומר שאם נטילתם היא מדיון חינוך מספיק שהיה בידם את הצורה הכללית של המצווה בלי הפרטים הנצרכים לזה בדקדוק ההלכה. אולם הדבר תלוי במחלוקת רבוותא, בשעה"צ (תרנ"ח, לו) נקט שמספיק שיטתו את המצווה כצורתה הכללית, אולם במג"א נוקט שצריך לחנך בכל פרטי המצווה, והקה"י בסוכה הביא בכך אריכות דברים.

ונוקט הרב הכותב הנ"ל שאפשר שיאמר האב לבנו הראשון שהרי זו מתנה עד לאחר שיצא ידי חובה, ולדעת הקצוה"ח ה"ל מועיל וחוזר מאליו לאביו. אמנם לדעת הרא"ש מוגדר כשאלו יש אולי לסמוך על השיטות שיתן לצאת בשאלו ביום הראשון אף שנאמר "לכם". ונשאר בצ"ע לדינא.

וכך השארנו את הדבר בעיונים על הדף שם, אך לפי המבואר אצלנו בסוגיא נטה ראש ונשובה לנידון, ולכאור צריך תלמוד לאיך גיטא, הרי אם נפסק להלכה שבבנו קטן הסמוך על שולחנו אין לו יד לזכיה כלל, וכדברי הנימוק"י אף אביו שנתן לו מתנה אין לו יד לזכיה ושייך לאב, אף הבן הראשון על זכה כלל, שהרי אם סמוך על שולחן אביו המתנה שייכת לאב, רק בבנו גדול הסמוך על שולחנו חידש הרמב"ר ששייך לבן שלא גרע מאשה, אבל בבנו קטן אין לו זכיה כלל.

קושייה זו הקשה בשו"ת שבט הלוי (ח, קנב) על מה שמבואר בגמ' בסוכה (מו, ב) שאין להקנות לקטן ד' מינים ביום הראשון שהרי הקטן יכול לזכות ואינו יכול להקנות לאחרים, ולפי דברי הנימוק"י תתפרש הגמ' אך ורק על קטן שאינו סמוך על שולחן אביו, אך בקטן הסמוך על שולחן אביו אין לו זכיה ואין נפק"מ.

ובאמת לדינא איך יהיה מצוות חינוך לקטן בד' מינים, נצטרך לבאר כאמור לעיל שיקיים מצוות חינוך ב"צורה" של המצווה, ולא בפרטי ההלכות. אמנם שבט הלוי שם ביאר שיועיל לקטן מדיון שאלו, ודבר זה לא מעכב בקטן.

קלוטה כמי שהונחה בהנחת תפילין

הסתפק רבא, זרק ארנק ועבר בתוך ביתו נכנס ויצא מפתח אחר, ודנו האם אורח שאין סופו לנוח מוגדר שמונח והרשות זכתה או לא. ניסו להוכיח חמתנה בצבי שבור שניכנס לחצרו ואמר רבי אבא שאף אם לא הגיע זכה, מבואר אף אם יצאו אח"כ אין סופו לנוח זכה. דחתה הגמ' שמתגלגל על הארץ נחשב מונח ולא דומה לאורח.

ספק הגמ' בקלוטה כמי שהונחה דמי או לא, דנה הגמ' בכמה מקומות לגבי זכית גט, לגבי הוצאה בשבת, לגבי קבלת הדם בדיני הקרבנות ועוד.

פסק המחבר (הלכות תפילין או"ח כה, ט) אסור להפסיק בדיבור בין תפלה של יד

לתפלה של ראש ואם הפסיק וכו" כתב בבאר היטב (אות ח) אם הניח תפילין של יד וכשבא להניח תפילין של ראש קודם שהגיע הקציעה בבשר אחר שהגיע לאורח הראש הפסיק בדיבור אי אמרין הכא קלוטה כמי שהונחה דמי עיין הל"ק ט, ב, מב.

בדבר זה האריכו הרבה ברבותינו האחרונים, בשו"ת בית שערים (או"ח כד) העלה כמה סברות לומר שלא שייך בתפילין קלוטה כמי שהונחה. א. הדיון האמור קלוטה כמי שהונחה זה דווקא בנידון של רשויות והנידון האם האורח שייך לרשות שנמצא מתחת וכדו', אבל לגבי תפילין על הראש מה שייך לומר שהאורח שייך לראש, אולי נאמר הפוך שהאורח שייך לבית שמעל. ודן בסברא זו. ב. הדיון של קלוטה כמי שהונחה זה לגבי דברים שמספיק שיעמוד על מקומם רגע אחד, והנידון האם "קלוטה" מספיק לשיעור זמן שיעמוד על אותו מקום, אך בתפילין שעיקר מצוותן שיעמדו על הראש כדת וכדיון לא שייך קלוטה. ג. בכל הנידונים של קלוטה כמי שהונחה תלוי הדבר האם אותו חפץ נגע במקומו לקבל את דיניו, אבל בתפילין אין ענין לתפילין להיות מחוברים לראש, אלא הפוך הראש מחוייב בתפילין, מי אמר שאף לגבי זה אמרים קלוטה. ד. קלוטה אמרים במקום שאין הלכות בפרטי הדבר כיצד מונח, אף בתפילין בשו"ת שצריכים להיות מונחים במקום מסויים לא יועיל קלוטה. (ועי' עוד שפ"ל בדבריו בשו"ת שארית יהודה מ; שו"ת משנה הלכות ה, ט; שו"ת באר משה ה, יג)

סיכום הדף

נושא היום: מציאת בנו ובתו וכו'. שפחה. אשה. שטר שנמצא.

מציאת בנו ובתו הקטנים, עבדו ושפחתו הכנענים, אשתו, **הרי אלו שלו**. **מציאת בנו ובתו הגדולים**, עבדו ושפחתו העברים, אשתו שגירשה אע"פ שלא נתן כתובה, שלהם.

בנו ובתו הקטנים, לשיטת שמואל בדברי המשנה (דווקא בדברי המשנה היות ושמואל סבר שיש לקטן זכיה לעצמו, כך מבואר שפסק כרבי יוסי לקטן, ואמנם בגמ' נראה שהסיקו שטעמו של רבי יוסי שזה מתקנת חכמים, עכ"פ מלשון רש"י בסוף הסוגיא נראה שזה טעמו של שמואל בדברי המשנה אך הוא לא סבר הכי, מדובר בקטן ממש ואין לו זכיה מהתורה וכאשר מגביה, מגביה לצורך אביו. לשיטת ריו"ח "קטן" הכוונה סמוך על שולחן אביו, ואף גדול הסמוך על שולחן אביו ומציאתו לאביו. ו"גדול" הכוונה אינו סמוך, וקטן שאינו סמוך מציאתו לעצמו.

בדיון זכיה לקטן, בנו של הפועל יכול ללקט אחריו, כיון שאין השדה של אביו. אך באופן שקובל **אביו את השדה** לפי סכום קבוע, אסור לבנו ללקט כיון שהוא כבעל השדה. **לדעת רבי יוסי** יכול ללקט הבן, הבינה הגמ' מחמת שיש לו קנין גמור. **מאיך למדנו** שרבי יוסי סובר לגבי מציאת קטן שהנושא הוא רק בדיון גזל דרבנן (נחלק על רבנן שסברו שזה גזל מפני דרכי שלום, הנפק"מ להוציא בדינים, שגזל מדרבנן יוצא בדינים), א"כ מבואר שאין לו זכיה. **מבארת הגמ'** שרבי יוסי אין זכיה לקטן מן התורה, אלא בליקוט אחר אביו עשו שיזכה היות ותקנה זו טובה לכל העניים שבנם יוכל ללקט אחריהם והיה שלו. (אב"י סבר ששאר עניים מסיחים דעתם כיון שבנו מסתובב, ותמה רב אדא א"כ יהיה אסור לבנו להסתובב שם שהרי מן הדיון לא שלו, ואסור להברית את העניים מללקט. לכך ביאר רבא שעשו את שאינו זוכה כזוכה כאמור תקנה זו טובה לעניים).

מציאת עבדו ושפחתו העברים שלהם, ואף שפועל ששכרו למלאכה מציאותו לבעה"ב, **א, לרבי חיא בר אבא**, מדובר בעבד שנוקב מרגליות ושכרו רב, לכן עדיף לאדון שישלם לו שכר בטלה ומציאה לעצמו. **ב, לרבא** הגביה מציאה ביד עם פעולתו ולא הפסיד לאדון מאומה. **ג, לר"פ** מה שאמרו מציאת פועל לבעה"ב מדובר באופן ששכר אותו למצוא מציאות, ושייך לאחר שעלה הנגר על גדותיו.

מה שאמרו בשפחה לעצמה, מדובר בשפחה קטנה שאם בגדולה כבר יצאה לחרות. **ולדעת ר"ל** שיוצאת במיתת האב בהכרח שיש לה אב ומציאתה לו, ומה שאמרו לעצמה בא לאפוקי"י שלא שייך לאדון. (בריטב"א ביאר שלדין שאינה יוצאת במיתת האב מדובר שאין לה אב ומציאתה לעצמה כפשוטו).

מציאת האשה שגרשה לעצמה, מדובר בספק גירושין, ואף שחייב במזונות, **מכל מקום** מה שתיקנו מציאה האשה לבעלה, כדי שלא יהיה איבה, ועתה שהם בספק גירושין לא אכפת לנו שיהיה איבה.

מצא שטר חוב, לדעת ר"מ, אם יש אחריות לא יחזיר, אין אחריות יחזיר. **לרבנן**, לעולם לא יחזיר. **מעמידה הגמ'** שמדובר שהלווה מודה, ויש חשש שהשטר הוא מוקדם להלוואה ויטרפו מלקוחות שלא כדיון (קרקעות משועבדים לחוב מזמן ההלוואה, אם בשטר כתוב תאריך מוקדם להלוואה יבואו לגבות מלקוחות למרות שלפי האמת הקרקע לא משועבדת). **ובסתם שטר** לא חוששים שהוא "שטר מוקדם" למרות שניתן לכתוב שטר ללוה בלא שיהיה שם המלווה, **לשיטת רב אסי**, אין חתבים שטר ללוה שאין מלוה עמו א"כ משעבד את נכסיו אף אם לא יהיה הלוואה, וזה הנקרא "שטר הקנאה" (עי' רש"י ורא"ש סי' לו). **ובסתם שטר** אין לחשוש, **ובמשנה מדובר** שלא היה כתוב הקנאה ומחמת הנפילה שגרמה רעותא במהימנות השטר חוששים שמתא כתבו ללוה שטר מוקדם ולכן לא יחזיר.